

ปาฏิหาริย์ในพระไตรปิฎก

พระมหาสนอง จำนัล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2539

ISBN 974-633-952-4

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

MIRACLES IN THE TRIPITAKA

Phramaha Sanong Jamnil

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts.

Department of Eastern Languages

Graduate School

Chulalongkorn University

1996

ISBN 974-633-952-4

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ปาฏิหาริย์ในคัมภีร์พระไตรปิฎก
โดย พระมหาสนอง จำนิต
ภาควิชา ภาษาตะวันออก
อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ ดร.ประพจน์ อัสววิรุพหการ
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี เข้มนัคดา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สันติ จุงสุวรรณ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ฐานิสร์ ชاکรัตพงศ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ ดร.ประพจน์ อัสววิรุพหการ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี เข้มนัคดา)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี พาพานิช)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

พระมหา สอนง จำนวน : ปาฏิหาริย์ในพระไตรปิฎก (MIRACLE IN THE TRIPITAKA) อ. ที่ปรึกษา : อ. ดร. ประพนธ์ อักษรวิรุฬหการ, ศ. ดร. ศักดิ์ศรี
ชัยนัคดา, 159 pp. ISBN 974 - 633 - 952 - 4

วิทยานิพนธ์นี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเรื่องปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระ ไตรปิฎกและ
อรรถกถา โดยทั่ว ๆ ไป คำว่า ปาฏิหาริย์มักปรากฏในคัมภีร์ของศาสนาทุกศาสนา ในพุทธศาสนา
ปาฏิหาริย์ แบ่งเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ และอนุศาสนีปาฏิหาริย์
ปาฏิหาริย์สองประเภทแรกไม่มีความสำคัญเท่าใดนัก เพราะมิใช่แก่นแท้ของพุทธศาสนา และไม่
ทำให้ผู้เกี่ยวข้องหลุดพ้นจากกองกิเลส และกองทุกข์ได้

อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่มีผลกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของพุทธศาสนา พระพุทธ
เจ้าจะทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ปรามปรามพวกเดียรถีย์ที่เป็นเล่ห์หนามต่อพุทธศาสนา แต่
ปาฏิหาริย์ที่ทรงยกย่อง คือ อนุศาสนีปาฏิหาริย์ เพราะเมื่อแสดงจะทำให้เข้าใจสภาวะธรรมตามความ
เป็นจริง และทำให้หลุดพ้นจากกิเลสและกองทุกข์ได้ ทั้งยังสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของ
ปุถุชน ให้ก้าวขึ้นสู่อริยชนโดยสมบูรณ์

ด้วยเหตุนี้ ปาฏิหาริย์ในพุทธศาสนาจึงมีประโยชน์ทั้งในการกำจัดกิเลส ในการเผยแผ่
และในการส่งเสริมพุทธศาสนาให้มั่นคงตราบถึงปัจจุบัน

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ภาษาตะวันออก
สาขาวิชา ภาษาบาลี-สันสกฤต
ปีการศึกษา 2538

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

C 510687 : MAJOR PALI AND SANSKRIT

KEY WORD : MIRACLES / TRIPITAKA

PRAMAHA SANONG JAMNIL : MIRACLE IN THE TRIPITAKA. THESIS ADVISOR :
PRAPOD ASSAVAVIRULHAKARN, Ph.D. PROF. SAKSRI YAMNADDA, Ph.D.

159 pp. ISBN 974 - 633 - 952 - 4

This thesis aims to study miracles in the Tripitaka and its commentaries. Generally, miracles appeared in the text of every religion. Miracles in Buddhism are divided into three categories : iddhipāṭihāriya, ādesanāpāṭihāriya and anusāsaniṭpāṭihāriya. It can be said that iddhipāṭihāriya and ādesanāpāṭihāriya are not important in Buddhism because they are not substantial and can not help human beings eliminate their desires and sufferings.

However, Buddha conjured up iddhipāṭihāriya in critical times when the situation seemed to threaten the stability of the teaching as in case of suppressing heretics who were antagonizing Buddhism. He praises anusāsaniṭpāṭihāriya, because only good teaching can lead human beings to the Truth by releasing themselves from desires and sufferings as well as transforming an unenlightened to a noble one.

Buddhist miracle therefore helps eliminate desires. It holds a significant role in spreading and establishing a solid foundation for Buddhism.

ภาควิชา..... ภาษาตะวันออก
สาขาวิชา..... ภาษาบาลี-สันสกฤต
ปีการศึกษา..... 2538

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือของคณาจารย์แห่งสาขาวิชาภาษาบาลี-สันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือ ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี เข้มมั่นคง และ อาจารย์ ดร.ประพนธ์ อัสววิรุฬหการ กรุณาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ให้คำแนะนำตรวจทานแก้ไขมาโดยตลอด นอกจากนี้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศนีย์ สีนสกุล และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี พาพานิช ได้ให้คำแนะนำหลาย ๆ อย่าง ก่อนที่ผู้วิจัยจะตัดสินใจเลือกทำเรื่องนี้ ขณะเดียวกับ พระมหาเจริญ แก้วรัตน์ และพระมหาณรงค์ เพชรบุญดี เพื่อนรุ่นเดียวกันที่คอยให้กำลังใจมาตลอด ยังมีเจ้าหน้าที่บรรณารักษ์ ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์ และสถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้กรุณาให้ความสะดวกในการค้นหนังสือ อีกท่านหนึ่ง คือ พระครูศรีสุธรรมารมณ์ เจ้าอาวาสวัดสร้อยทอง ที่เมตตาอนุเคราะห์ให้ทุนการศึกษาแก่ผู้วิจัย แม้ว่าภาระหน้าที่ของท่านมีมาก แต่ท่านก็ให้ความรักความอบอุ่นทุก ๆ คนที่อยู่ภายใต้การ ปกครองของท่าน และพระปลัดประสาร ไสยขรรษากร ได้กรุณาให้ยืมหนังสือพระไตรปิฎกและอรรถกถาตลอดระยะเวลาที่ทำการวิจัย

นอกจากนี้ ก็ยังมีโยมมารดา น้องสาว และหลานๆ ที่คอยเป็นห่วงและให้กำลังใจเสมอมา ทำให้ผู้วิจัยมีกำลังใจต่อสู้อุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ยังมีท่านอื่น ๆ อีกหลายท่านที่ได้กรุณาช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณทั้งที่ออกนามและมิได้ออกนาม ในที่นี้ ด้วยความจริงใจ ที่มีส่วนร่วมทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ ถ้าขาดบุคคลเหล่านี้แล้วความสำเร็จคงไม่เกิดขึ้น

ฉะนั้น ความดีงามอันเกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้เขียนขอมอบให้แก่ท่านผู้มีพระคุณทุกท่านที่ออกนามมาแล้ว และขอน้อมคารวะดวงวิญญาณของโยมบิดาที่ล่วงลับไปแล้ว ผู้ที่ผลักดันให้ผู้วิจัยมีโอกาสศึกษาเล่าเรียนจนทุกวันนี้ ขอให้ดวงวิญญาณของโยมบิดาไปสู่สุคติภพ

คำชี้แจงการใช้อักษรและหมายเลขย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พุทธศักราช 2521 เรียงตามอักษรวิธี ดังนี้

1. อง.เอก.	อังกุตตรนิกาย	เอกนิปาต
2. อง.ทุก.	อังกุตตรนิกาย	ทุกนิปาต
3. อง.ติก.	อังกุตตรนิกาย	ติกนิปาต
4. อง.จตุกก.	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิปาต
5. อง.ปณจก.	อังกุตตรนิกาย	ปณจกนิปาต
6. อง.ฉกก.	อังกุตตรนิกาย	ฉกกนิปาต
7. อง.อฏฐก.	อังกุตตรนิกาย	อฏฐกนิปาต
8. ขุ.ปฎิ.	ขุททกนิกาย	ปฎิสมุภิตามคฺค
9. ขุ.ธ.	ขุททกนิกาย	ธมฺมปท
10. ขุ.สุ.	ขุททกนิกาย	สุตฺตนิปาต
11. ปฎิ.อ.	ขุททกนิกาย	ปฎิสมุภิตามคฺค อฏฐกถา
12. เถรี.อ.	เถรีคาถา	อฏฐกถา (ปรมตฺถทีปนี)
13. ที.ม.	ทีฆนิกาย	มหาวคฺค
14. ที.สี.	ทีฆนิกาย	สีลฺกขณฺฐวคฺค
15. ที.ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคฺค
16. ที.อ.	ทีฆนิกาย	อฏฐกถา
17. ธ.อ.	ธมฺมปท	อฏฐกถา
18. ม.ม.	มชฺฉินนิกาย	มชฺฉินปณฺณาสก
19. ม.มฺ.	มชฺฉินนิกาย	มฺลปณฺณาสก

20. ม.อ.	มชฌิมนิกาย	อฏฐกถา
21. วิสุทฺธิ.	วิสุทฺธิมคฺค	
22. วินย. จล.	วินยปิฎก	จุลลวคฺค
23. วินย.ม.	วินยปิฎก	มหาวคฺค
24. วินย.มหา.	วินยปิฎก	มหาวิภงฺค
25. ส.นิ.	สํยุตฺตนิปาต	ทานวคฺค
26. ส.ม.	สํยุตฺตนิปาต	มหาวารวคฺค
27. ส.สคา.	สํยุตฺตนิปาต	สคาลวคฺค

การใช้หมายเลขย่อ

1. พระไตรปิฎก จะแสดงเล่ม ข้อ หน้า ตามลำดับ ตัวอย่างเช่น ปฎิ.31/718/442 หมายถึง ขุทฺทกนิกาย ปฎิสมภิทามคฺค เล่มที่ 31 ข้อ 718 หน้า 442
2. ปกรณพิเศษ จะแสดงเล่ม หน้า ตามลำดับ ตัวอย่างเช่น วิสุทฺธิ.1/124 หมายถึง วิสุทฺธิมรรค เล่มที่ 1 หน้า 124
3. อรรถกถา จะแสดงเล่ม หน้า ตามลำดับ ตัวอย่างเช่น ธ.อ.8/35 หมายถึง ธรรมปทฎฐกถา เล่มที่ 8 หน้า 35

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
คำชี้แจงการใช้อักษรย่อและหมายเลขย่อ	
บทที่	
1. บทนำ	1
ความเป็นมาของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ในการวิจัย.....	2
ขอบเขตของการวิจัย.....	2
วิธีดำเนินการวิจัย.....	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	3
2. ความหมายของคำว่า ปาฏิหาริย์ ตามรูปศัพท์	4
การประกอบรูปศัพท์ของคำว่า ปาฏิหาริย์	4
วิเคราะห์ความหมายของคำว่า ปาฏิหาริย์	5
ความหมายของคำว่า ปาฏิหาริย์	7
ประเภทของคำว่า ปาฏิหาริย์	9
1. อธิปาฏิหาริย์	9
1.1 การประกอบรูปศัพท์คำว่า อธิ	10
1.2 วิเคราะห์ความหมายตามรูปศัพท์	12
1.3 ลักษณะของอธิปาฏิหาริย์	15
1.4 ความหมายของคำว่า อธิวิริยะ	18
1.5 ประเภทของอธิฤทธิ์	24

1.5.1	อธิษฐานฤทธิ	26
1.5.2	วิฤพพนาฤทธิ	27
1.5.3	มโนมยฤทธิ	28
1.5.4	ญาณวิปศาราทฤทธิ	30
1.5.5	สมาธิวิปศาราทฤทธิ	31
1.5.6	อริยฤทธิ	34
1.5.7	กัมมวิปากชาฤทธิ	36
1.5.8	บุญญวโตฤทธิ	37
1.5.9	วิชชามยฤทธิ	38
1.5.10	ตัดละ ตัดละ สัมมปโยคปัจจยา อิมฉนัญฐนฤทธิ	39
1.6	ภูมิของฤทธิ	43
1.7	บาทของฤทธิ	44
1.8	บทของฤทธิ	45
1.9	มูลของฤทธิ	46
1.10	วิธีฝึกจิตเพื่อให้เกิดอิทธิปาฏิหาริย์	48
1.11	การฝึกจิตหาความชำนาญ	49
1.12	ความหมายของจิต	49
1.13	ลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิ	50
1.14	คุณสมบัติของผู้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์	51
1.15	สถานที่แสดงอิทธิปาฏิหาริย์	52
1.16	สาเหตุที่แสดงอิทธิปาฏิหาริย์	53
1.16.1	เพื่อประกาศพระพุทธศาสนา	54
1.16.2	เพื่อปราบปรามพวกเดียรถีย์	56
1.17	มูลเหตุในการบัญญัติสิกขาบทห้ามสาวกแสดงอิทธิปาฏิหาริย์	63
1.17.1	ภิกษุชาววัชชีอดูดุติมนุชยธรรม	63
1.17.2	บาตรไม้จันทน์แดงเป็นเหตุ	66
1.18	ข้อดีและข้อเสียของการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์	67
1.19	โทษและประโยชน์ของการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์	69

2. อาเทศนาปาฏิหาริย์	71
2.1 การประกอบรูปศัพท์คำว่า อาเทศนาปาฏิหาริย์	72
2.2 วิเคราะห์ความหมายตามรูปศัพท์	73
2.3 ลักษณะของคำว่า อาเทศนาปาฏิหาริย์	74
2.4 ข้อดีและข้อเสียของอาเทศนาปาฏิหาริย์	77
2.5 โทษและประโยชน์ของอาเทศนาปาฏิหาริย์	77
2.6 ข้อแตกต่างระหว่างอิทธิปาฏิหาริย์กับอาเทศนาปาฏิหาริย์.....	78
3. อนุศาสนีปาฏิหาริย์	79
3.1 การประกอบรูปศัพท์ คำว่า อนุศาสนีปาฏิหาริย์	79
3.2 วิเคราะห์ความหมายตามรูปศัพท์	80
3.3 ลักษณะของคำว่า อนุศาสนีปาฏิหาริย์	81
3.4 เทคนิคการสอนแบบอนุศาสนีปาฏิหาริย์	82
3.5 ทฤษฎีการสอนของพระพุทธเจ้า	85
3.6 ข้อดีของการแสดงอนุศาสนีปาฏิหาริย์	86
3.7 ประโยชน์ของการแสดงอนุศาสนีปาฏิหาริย์	86
การเปรียบเทียบปาฏิหาริย์ทั้งสามประเภท	86
1. เหตุผลที่ไม่โปรดอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์	86
2. เหตุผลที่ยกย่องอนุศาสนีปาฏิหาริย์	87
3. เหตุผลที่แสดงขอบเขตจำกัดของปาฏิหาริย์	90
3.1 อิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์	90
3.1.1 ทางปัญญา	90
3.1.2 ทางจิต	91
3.2 อนุศาสนีปาฏิหาริย์	91
3.2.1 ทางปัญญา	92
3.2.2 ทางจิต	92
3.3 ตารางเปรียบเทียบปาฏิหาริย์ทั้งสามประเภท	93

3. แนวคิดและความเชื่อเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ในพุทธศาสนา.....	95
แนวความคิดเกี่ยวกับปาฏิหาริย์.....	95
อานุภาพของปาฏิหาริย์	97
1. อานุภาพของอิทธิปาฏิหาริย์	97
2. อานุภาพของอาเทศนาปาฏิหาริย์	98
3. อานุภาพของอนุศาสนีปาฏิหาริย์	99
ความเชื่อเกี่ยวกับปาฏิหาริย์	101
ทฤษฎีแห่งความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา	103
4. อิทธิพลแห่งความเชื่อเกี่ยวกับปาฏิหาริย์ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาที่มีต่อคน สมัยโบราณและสมัยปัจจุบัน	105
ความเป็นมาแห่งอิทธิพลเกี่ยวกับปาฏิหาริย์	105
ความสำคัญของอิทธิพลเกี่ยวกับปาฏิหาริย์	106
อิทธิพลแห่งความเชื่อเกี่ยวกับปาฏิหาริย์	106
1. อิทธิพลแห่งความเชื่อของคนสมัยโบราณ	107
2. อิทธิพลแห่งความเชื่อของคนสมัยปัจจุบัน	109
ปาฏิหาริย์ประเภทบุคคลที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา	111
1. ปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า.....	111
2. ปาฏิหาริย์ของเหล่าสาวก	124
3. ปาฏิหาริย์ของภิกษุณี	129
4. ปาฏิหาริย์ของสามเณร.....	131
5. ปาฏิหาริย์ของสามเณรี.....	137
6. ปาฏิหาริย์ของอุบาสก.....	138
7. ปาฏิหาริย์ของอุบาสิกา.....	139
8. ปาฏิหาริย์ของบุคคลอื่น.....	141
ความมหัศจรรย์ในพระธรรมวินัย.....	146
คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา.....	148

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	151
สรุป.....	151
ข้อเสนอแนะ.....	153
รายการอ้างอิง.....	154
ประวัติผู้เขียน.....	159

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย